

JOSEP XAVIER MUNTANÉ I SANTIVERI, *JUEUS CONTRA HOSPITALERS: LA SENTÈNCIA ARBITRAL DE POBLET (1340)*, TÀRREGA, AJUNTAMENT DE TÀRREGA I MUSEU TÀRREGA URGELL, 2020, 174 P. (QUADERNS DEL MUSEU; 01)

Vaig conèixer Josep Xavier Muntané el 2013 a la universitat francesa de Nantes, quan formava part del projecte RELMIN, «Le statut légal des minorités religieuses dans l'espace euro-méditerranéen (Vème-XVème siècles)», sota la direcció del prestigiós professor John Tolan. Un projecte postdoctoral ben fructífer, amb nombrosos especialistes de diferents països i en el qual Muntané va poder continuar la seva formació i el seu aprenentatge en la que és la seva línia de recerca i estudi principal: el judaisme a la Catalunya medieval i, en particular, a la seva terra d'origen, la seva estimada Tàrraga.

D'allí també recordo molt gratament la Dra. Youna Masset, amb qui Muntané formava, amb altres companys, un bon i compenetrat equip de treball. Masset també va dedicar la seva tesi doctoral als jueus catalans, però centrada en el procés judicial que seguien amb ells les autoritats cristianes: un treball molt acurat, elaborat a partir de fonts documentals judicials baixmedievales i altres de jurídiques generals i municipals del Principat.

En el cas de l'amic Muntané, el seu interès científic en els jueus a Catalunya li ve de lluny, com palesen els seus estudis romans de Sagrada Escriptura el 1998 i els de llicenciatura i doctorat en Filologia Semítica a la Universitat de Barcelona el 2003 i el 2010, respectivament. I aquesta tasca, constant, però pausada i entretinguda, com ho és la de tot investigador, ja ha donat nombrosos fruits al llarg d'aquests anys.

Un d'aquests fruits és el seu treball «Anàlisi de l'estructura del jurament de les malediccions dels jueus catalans: usatge 171», publicat en el número 13 (2014) d'aquesta mateixa *Revista de Dret Històric Català* (p. 9-48). Un estudi extens amb el qual l'autor fa una aproximació literària al text esmentat dels Usatges de Barcelona, la seva estructura i les seves fonts bíbliques.

I ara ens arriba aquest nou volum que tenim a les mans, un treball dedicat a la relació entre un orde militar, el de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, i un prestamista jueu de Tàrraga. Un estudi detallat que, com destaca el Dr. Nikolas Jaspert en el pròleg, s'emmarca en les noves tendències de la recerca que el professor de Heidelberg denomina «una història transcultural» entre cristians i jueus en el si de la investigació històrica medieval dels darrers anys.

Un nou treball, dels nombrosos que s'han dedicat a la comunitat jueva de Tàrraga, i que segur que no serà el darrer. En aquest cas, com diu el títol del volum, l'objecte d'estudi és la sentència arbitral dictada a Poblet l'any 1340 per a resoldre un conflicte suscitat entre un prestador o prestamista jueu, el targarí Moixé Natan (1290-1360), i el lloctinent del priorat hospitaler de Catalunya.

El primer capítol del llibre fa una presentació general del cas, del procés que se segueix i dels seus protagonistes, a més de situar-nos en el context geogràfic de l'Urgell lleidatà. Concretament, Natan reclamava l'execució d'un reconeixement de deute a favor seu de 12.000 sous fet el 1334 pel gran prior hospitaler de Catalunya, fra Arnau d'Oms. Un acte fet a Granyena, relatiu a uns deutes anteriors contrets pels predecessors d'Oms i que estaven garantits amb les rendes que l'orde percebia als seus dominis de la batllia de Barbens i als llocs de Belianes i Castellsalvà. Però a la reclamació del creditor ara s'hi oposa l'orde de l'Hospital a través de fra Pere de Puig, procurador del gran prior de Catalunya, fra Pere Alquer: el cavaller hospitaler no admet cap deute.

En tot cas, aquest apartat del llibre detalla totes les actuacions dutes a terme pel creditor abans d'establir amb el seu deutor el compromís arbitral del 1339 en un acte tingut a Barcelona, a la casa dels cavallers hospitalers, el dia 30 de juliol. Un procediment llarg, amb nombrosos entrebancs hospitalers i amb detalls escabrosos sobre la vida d'alguns dels seus protagonistes, que expressen també els enfrontaments personals dins la jerarquia de l'orde arran del traspass recent dels dominis templers (1317) i la seva repercussió en la nova organització dels santjoanistes a la Corona d'Aragó (entre el gran priorat de Catalunya i la castellania d'Amposta). El capítol es complementa amb diversos documents, plànols i fotografies.

Arribat a aquest punt, Muntané s'atura per a tractar de l'activitat creditícia dels jueus de Tàrraga i la seva àrea d'influència. La seva activitat es desenvolupa més enllà de la seva ciutat, òbviament en tots els seus contorns, però també cap a Cervera, Falset i Barcelona. A més, l'autor, a partir dels fons documentals sortosament conservats a l'Urgell i la Segarra, estudia i llista els crèdits concertats per jueus a la primera meitat del segle XIV en llocs com Guimerà, Verdú, Sant Martí de Maldà, Anglesola, Granyena i Vilagrassa. La relació és acompanyada per la transcripció de vint-i-cinc documents de promesa i reconeixement de deute.

El tercer capítol del llibre s'ocupa de l'activitat econòmica de Moixé Natan, el nostre protagonista principal. De fet, no és la primera vegada que Muntané s'hi refereix. Li ha dedicat diversos treballs i el personatge sens dubte s'ho mereix, ja que, a més de dedicar-se al préstec, és un erudit escriptor d'obres en hebreu i en català sobre la moralitat i la poesia. Entre elles destaca la titulada *Qüestions de vida*, amb proverbis hebreus i a la qual el nostre autor va dedicar la seva tesi doctoral. Natan és un individu curiós que, malgrat la seva posició social i econòmica, va seguir residint a Tàrraga, en lloc d'instal·lar-se, per exemple, al call de Barcelona, on també posseïa una casa, just on ara es troba el Palau de la Generalitat de Catalunya.

Bé, en tot cas, Natan forma part d'un important grup de jueus targarins professionals del crèdit, per bé que ell és qui mou les sumes de capital més importants, préstecs adreçats a persones de diversa posició social i també a comunitats municipals i institucions eclesiàstiques, com el mateix monestir de Poblet. Aquest capítol és acompanyat també de nou documents i inclou un arbre genealògic dels Natan

en el qual precisament figuren alguns descendents conversos, fins i tot religiosos cristians.

Muntané dedica el capítol quart del llibre al que és l'objecte principal del volum: la sentència arbitral de Poblet del 1340. Un document conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en pergami i en bon estat, que l'autor transcriu en llatí i tradueix al català. És un arbitratge pactat entre ambdues parts, acceptat sota la pena de tres-centes monedes d'or a càrrec de qui al final no compleixi la seva resolució. I cal destacar, com el mateix autor també refereix, el recurs a aquesta institució fonamental en el sistema processal extrajudicial de la Catalunya medieval: l'arbitratge i la concòrdia són els instruments més usats per a la resolució de conflictes en l'àmbit institucional més elevat.

Els àrbitres elegits eren dos juristes cristians que exercien, el de Natan, a Cervera (Guillem Oliver), i el de l'Hospital, a l'Espluga de Francolí (Pere Boshom). I, encara, per si no hi hagués acord entre ells dos, se'n tria un altre, Ponç de Copons, abat de Poblet. L'arbitratge s'inicia el 30 de juliol de 1339 i es preveu que duri fins a finals de desembre, però, per causa d'una pròrroga del termini previst inicialment, el procediment no acaba fins al 16 de juny de 1340, quan es dicta la sentència en qüestió.

En el procediment, el demandant reclama la restitució del crèdit segons l'avinença feta en el seu dia amb fra Arnau d'Oms, a més dels interessos de demora, i demana com a mesura cautelar l'embargament de les rendes que s'havien lliurat com a garantia.

Per la seva part, l'orde hospitaler nega l'existència de cap deute, ja que la suma reclamada respon a diversos préstecs concedits per Natan a un altre prior (fra Ramon d'Empúries) i a altres cavallers, préstecs tots ja liquidats en diferents parts (mitjançant reintegraments en metàl·lic i la cessió de determinades rendes d'Espígol i Aguilera). De fet, el representant de l'orde adueix que, del total reclamat de 12.000 sous, en un primer moment se n'haurien pagat 4.000 i dels 8.000 restants se'n feren diversos pagaments, l'últim dels quals fou de 3.300 sous que foren satisfets amb rendes dels llocs esmentats.

Finalment, presentats els documents aportats per cada part i fetes les valoracions pertinents, Pere Canut, notari de Cervera, dicta i llegeix la sentència davant dels litigants. La resolució admet, en tot cas, que resten pendents de pagar 8.800 sous (sense justificar el càlcul), que caldrà pagar en dos venciments: el dia de la Mare de Déu d'Agost següent (15 d'agost) i per Tots Sants del mateix any 1340 (1 de novembre). No es diu res, però, dels interessos de demora i de les despeses causades al demandant, que ell, doncs, ha d'assumir directament.

És cert que en l'arbitratge formalment el jueu Natan no rep un tracte diferenciat respecte de l'altra part, però sí que d'alguna manera se'l discrimina: no se li reconeix tot el que reclama, ni els interessos de demora que demana, ajustats precisament al 20 % del capital, el tipus màxim fixat ja en temps de Jaume I per a crèdits de prestadors hebreus. La determinació del capital reconegut sembla que es fixa aleatòriament, ja que l'import no coincideix ni amb el que el creditor reclama ni amb els imports als quals es refereixen els cavallers hospitalers.

Destaquem també el recurs en un cas com aquest, amb subjectes que professen diferent religió, a aquesta institució de l'arbitratge com a via alternativa a la judicial. Una solució que en el moment en què es produeix expressa també una certa relació de respecte recíproc.

En definitiva, Muntané fa amb la seva obra una nova aportació al coneixement històric de la comunitat jueva de la seva vila de Tàrraga i de la seva comarca de l'Urgell, en especial pel que fa, com dèiem al principi, a l'estudi de les relacions també personals entre els cristians i els jueus a l'edat mitjana catalana. I tot es detalla en la documentació que es presenta i en la descripció que el mateix autor fa de manera acurada.

És una publicació molt ben documentada, elaborada sòlidament i amb un llenguatge planer i didàctic. Una aportació que omple el buit historiogràfic encara existent a Catalunya sobre el passat de la seva comunitat hebrea, en concret sobre les seves relacions econòmiques i també jurídiques amb particulars cristians, municipis i institucions jurisdiccionals eclesiàstiques.

Però el treball de Muntané posa en valor un altre aspecte molt rellevant: el pes econòmic que, en el conjunt del país, tenien els jueus establerts a l'interior del territori, així com la seva integració social i cultural en el país. N'és un exemple Moixé Natan, i Muntané ho acredita amb les diverses obres que li dedica.

D'altra banda, hem de destacar que aquest llibre inaugura una nova col·lecció titulada «Quaderns del Museu», fruit de la col·laboració editorial entre l'Ajuntament de Tàrraga i el Museu Tàrraga Urgell. Un nou projecte engegat, sens dubte, també per l'impuls del nostre autor i del qual esperem futurs i abundosos fruits.

Josep Serrano Daura